

Ганна КОРИННА,

orchid.org/0000-0001-8327-0951

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри соціальної роботи і менеджменту соціокультурної діяльності
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
(Суми, Україна) annkorinna@gmail.com

Олена ГОНЧАРЕНКО,

orchid.org/0000-0002-5866-6839

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри соціальної роботи і менеджменту соціокультурної діяльності
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
(Суми, Україна) golowko.elena@gmail.com

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЗАСАДАХ ГЕНДЕРНОГО ПІДХОДУ

У статті порушено проблему підготовки майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності на засадах гендерного підходу. Метою статті стало обґрунтування підготовки майбутніх соціальних працівників на засадах гендерного підходу задля їхньої ефективної професійної діяльності. Проаналізовано та теоретично обґрунтовано теоретичні основи, особливості й специфіку підготовки майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності в закладах вищої освіти. У статті були використані теоретичні методи дослідження: аналіз наукової літератури з проблеми професійної підготовки соціальних працівників в умовах закладу вищої освіти та питання гендерного підходу; узагальнення отриманих даних.

На основі теоретичного аналізу аргументовано думку про те, що підготовка майбутніх соціальних працівників у закладах вищої освіти реалізується в освітньому процесі як динамічна та саморозвиваюча система, яка містить відповідні складові компоненти: зміст підготовки; педагог як організатор освітнього процесу; педагогічний інструментарій та суб'єкт навчання. Окрім того, визначено, що підготовка майбутніх соціальних працівників є процесом активного засвоєння студентами знань, умінь і навичок, а також це система різноманітних заходів, зорієнтованих на особистісний розвиток студента.

На основі наукової літератури авторами проаналізовано питання гендерного підходу як інноваційної методологічної основи оптимізації процесу підготовки майбутніх соціальних працівників до ефективної практичної соціальної роботи. Визначено, що послідовна інтеграція гендерного підходу в систему професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у закладах вищої освіти призводить до інституалізації нового – гендерного компонента змісту вищої освіти. Досліджена проблема підготовки майбутніх соціальних працівників на засадах гендерного підходу відкриває перспективи для визначення змісту, форм і методів такої підготовки до професійної діяльності в майбутньому.

Ключові слова: підготовка, заклад вищої освіти, майбутні соціальні працівники, гендерний підхід.

Hanna KORINNA,

orchid.org/0000-0001-8327-0951

Candidate of Pedagogical Sciences,

Senior Lecturer at the Department of Social Work and Management of Socio-Cultural Activity
of Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko
(Sumy, Ukraine) annakorinna@ukr.net

Olena HONCHARENKO,

orchid.org/0000-0002-5866-6839

Candidate of Pedagogical Sciences,

Senior Lecturer at the Department of Social Work and Management of Socio-Cultural Activity
of Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko
(Sumy, Ukraine) golowko.elena@gmail.com

PREPARATION OF FUTURE SOCIAL WORKERS FOR PROFESSIONAL ACTIVITIES ON THE BASIS OF GENDER APPROACH

The article addresses the problem of preparing future social workers for professional activity based on the gender approach. Theoretical foundations, peculiarities and specifics of preparation of future social workers for professional activity in higher education institutions have been identified and theoretically substantiated. The article used a set of

methods: analysis of scientific literature on the problem of training social workers in higher education institutions and the issue of gender approach to specialist training; generalization of the received data. Based on theoretical analysis, it is grounded that the training of future social workers in higher education institutions is realized in the educational process as a dynamic and self-developing system, which includes the relevant components: training content, teacher as organizer of educational process, pedagogical tools act of learning.

The authors analyze the gender approach as an innovative methodological basis for optimizing the process of preparing future social workers for effective practical social work on the basis of scientific literature. It is determined that the gender approach in education is one of the components of a personality-oriented approach to education and upbringing of a person, takes into account his/her individual peculiarities in accordance with gender and assumes on this basis the choice of content, forms and methods of education and upbringing, creation of developmental educational environment. It is also determined by the authors the consistent integration of the gender approach into the vocational training system of future social workers in higher education institutions leads to the institutionalization of a new – gender component of the content of higher education. However, this question does not exhaust all aspects of the problem, the prospect of further research – definition of content, forms and methods of professional training of social workers for professional activity on the basis of gender approach.

Key words: training, higher education institution, future social workers, gender approach.

Постановка проблеми. Сучасні глобалізаційні й інтеграційні процеси, радикальні соціально-економічні трансформації суттєво впливають на характер соціальних відносин у суспільстві і призводять не лише до накопичення позитивного громадського досвіду, а й до появи нових соціальних проблем усіх категорій населення. Світова економічна та політична криза, внутрішньонаціональні конфлікти, війни й етнічні проблеми зумовлюють пошук ефективних засобів соціального захисту населення як гарантії задоволення потреб, інтересів та прав особистості. Зміна структури зайнятості на ринку праці, демографічний спад, інтенсивні міграційні процеси, збільшення кількості учасників бойових дій та переселенців – комплекс проблем, з якими зіткнулася сьогодні Україна і які першочергово повинні вирішувати фахівці із соціальної роботи. Таким чином, швидкі темпи зростання потреби в соціальному захисті населення виявили дві групи актуальних питань: оновлення інструментарію соціальної роботи та підготовка компетентних соціальних працівників, здатних успішно, продуктивно і результативно здійснювати свою професійну діяльність (Савицька, 2015: 3).

Сучасні наукові дослідження переконливо свідчать, що для системи вищої освіти пріоритетом стає підготовка фахівця, що базується на формуванні у нього світоглядних позицій, переконань, творчих здібностей, професійної гнучкості. А орієнтація сучасної вищої освіти на формування професійно-творчої особистості, фахівця інноваційного типу, який здатний реалізувати освітні стандарти, впроваджувати нові освітні технології, вимагає ефективної організації цілісної професійної підготовки в умовах закладів вищої освіти (Підлипняк, 2013: 33), оновлення змісту фахової підготовки соціальних працівників, знаходження доцільних засобів, методів та форм його реаліза-

ції, врахування гендерного підходу до такої підготовки.

Отже, на сучасному етапі розвитку вищої освіти важливим компонентом підготовки майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності у закладах вищої освіти є врахування гендерного підходу з метою оптимізації процесу формування готовності студентів на високому рівні застосовувати свої знання та уміння на практиці в майбутньому.

Аналіз досліджень. Цінним для нашого дослідження є погляди В. Адрущенко, О. Дубасенюк, Е. Зеєра, І. Зязюна, Н. Ничкало, В. Корнєщук, В. Кременя, С. Сисоевої, які досліджували питання теорії і практики професійної освіти та проблеми її реформування. Відповідно до специфіки нашого дослідження суттєве значення мають праці О. Беспалько, В. Беха, А. Горілого, А. Капської, О. Карпенко, М. Лукашевича, І. Мельничук, І. Миговича, В. Поліщук, В. Полтавця, Т. Семигіної, Л. Тюпті, Ю. Швалба, в яких представлені дослідження сутності змісту й особливостей професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у вітчизняній системі освіти, а також теоретичні і практичні аспекти соціальної роботи.

Окрім того, слід зазначити, що окреслену проблему розкрито у роботах зарубіжних дослідників Л. Гуслякової, Ф. Сейбла, С. Тетерського, Є. Холостової, Б. Шапіро, Н. Шмельової.

Питання гендерного підходу до професійної підготовки студентів досліджувала О. Остапчук, зокрема, науковцем було визначено законодавчі акти, що регулюють питання професійної підготовки в контексті забезпечення гендерної рівності, проаналізовано основні положення гендерного підходу, розкрито специфіку його застосування у підготовці майбутніх соціальних педагогів.

Проте розкриття сутності гендерного підходу як інноваційної методологічної основи підготовки

майбутніх соціальних працівників у напрямі формування їхньої готовності до професійної діяльності ще не була предметом спеціальних педагогічних досліджень.

Мета статті. На основі теоретичного аналізу наукової літератури обґрунтувати підготовку соціальних працівників на засадах гендерного підходу задля їхньої ефективної професійної діяльності в майбутньому.

Методи дослідження: аналіз наукової літератури з проблеми професійної підготовки соціальних працівників в умовах закладів вищої освіти та питання гендерного підходу до підготовки фахівців; узагальнення отриманих даних.

Виклад основного матеріалу. У час постійних суспільних трансформацій, втрати ціннісних орієнтирів та зростаючої кількості міжкультурних контактів постає соціального працівника як особистості, чия діяльність покликана гармонізувати всі сфери соціальної взаємодії, налагоджувати ефективну соціалізацію, інтеграцію в суспільство осіб, які цього потребують, набуває особливого значення. Саме тому останні десятиліття засвідчують зростання уваги наукової спільноти до постаті соціального працівника і його належної професійної підготовки. Соціальна допомога населенню – це відчутний засіб стабілізації людських потреб та суспільного життя, а також механізм підтримки окремої людини та групи людей (Рябова, 2016: 13).

В Україні професія «соціальний працівник» введена до класифікатора професій з 1990-х років. Кваліфікаційний рівень соціального працівника залежить не тільки від знань, умінь, навичок, а й від морального образу, який визначає його особистісні якості. Соціальний працівник повинен виробити для себе певну систему цінностей, яка має узгоджуватися із сутністю і змістом соціальної роботи, суспільними нормами і традиціями тощо. Окрім того, соціальний працівник має справляти приємне враження зовнішнім виглядом, старанністю у створенні умов для поліпшення самопочуття інших людей. Йому доводиться вступати у взаємовідносини з представниками різних соціальних груп і професій, впливати на інших. Тому він повинен дбати про позитивне ставлення до нього, про те, щоб бути зрозумілим (Чорна І. М., Чорний М. М., 2016).

У нашому суспільстві все гостріше постає питання підготовки фахівців соціальної сфери. Від рівня підготовки майбутніх соціальних працівників та від рівня професіоналізму, яким вони володіють, залежить ефективність усієї діяльності соціальних служб. Тому перед вітчизняною осві-

тою стоїть завдання підготовки фахівців з відповідним рівнем професіоналізму, позитивного ставлення до своєї роботи, стійкою психікою, позитивно мотивованого та люблячого свою професію, компетентного фахівця (Рябова, 2016: 34).

Професійна підготовка студентів у вищій школі базується на ефективній побудові освітнього процесу, забезпечуючи поступову трансформацію пізнавальної діяльності у професійно спрямовану. Готовність майбутнього фахівця до професійної діяльності оцінюється не лише результативністю його професійного становлення, але й ефективністю особистісного зростання. Підготовка майбутнього фахівця у вищій школі реалізується у педагогічному процесі як відкрита, динамічна та саморозвиваюча система (цілісне утворення), що включає в себе такі складові компоненти: зміст підготовки відповідно до цілей, конкретних завдань та специфіки професійної кваліфікації цієї підготовки (зміст підготовки розглядається як мета та результат фахової підготовки відповідно до освітньо-кваліфікаційного рівня); педагог як конструктор та організатор процесу навчання, розвитку і виховання майбутнього фахівця; педагогічний інструментарій – методи, прийоми, засоби навчальної взаємодії, організаційні форми навчання; суб'єкт навчання як активний учасник навчальної діяльності, результатом якої є особистісне оволодіння професійним досвідом та вміння його творчо застосовувати у майбутній діяльності (Богініч, 2008).

Освітній процес у закладах вищої освіти повинен бути спрямований на формування особистості в процесі ступеневої підготовки майбутніх соціальних працівників, які опановують «фундаментальні соціально-гуманітарні та фахові знання, спроможні вирішувати професійні знання і водночас здатні до самоусвідомлення, саморозвитку, самовиховання і самовдосконалення, до розвитку, виховання й соціалізації підростаючих поколінь за інноваційними технологіями освіти в її різних ланках. Особливості майбутньої діяльності фахівця потребують не тільки обов'язкової фундаментальної психолого-педагогічної освіти, а й глибокої професійної компетентності, широкого соціально-морального розвитку, високої педагогічної культури, професійної майстерності й творчості, вміння бути самоефективним, займатися саморозвитком та самоосвітою» (Рогальська, 2012: 232).

Водночас не можна не зважати на той факт, що у сучасних закладах вищої освіти проводять ряд досліджень, щодо підвищення рівня професійної підготовки майбутніх соціальних працівників,

паралельно покращуючи рівень такої підготовки. Проте слід виділити й деякі питання, які залишаються поза увагою науковців, зокрема, в процесі підготовки майбутніх соціальних працівників в закладах вищої освіти не завжди враховується гендерний підхід.

Гендерний підхід є новим методологічним інструментом аналізу і проектування особистісних змін, який ґрунтується на врахуванні «фактора статі» у змісті освіти та характері міжособистісної взаємодії викладач – студентська група (Кікінеджи, 2011: 39).

Гендерний підхід, спираючись на визначення ООН, є «...процесом оцінки будь-якого заходу, що планується, з погляду його впливу на жінок і чоловіків, а також законодавства, стратегій і програм в усіх галузях і на всіх рівнях. Ця стратегія ґрунтується на тому, що інтереси та досвід жінок, як і чоловіків, мають стати невіддільним критерієм під час розробки загальної концепції, під час здійснення моніторингу й оцінки загальних напрямів діяльності і програм у політичних, економічних та суспільних сферах для того, щоб жінки, як і чоловіки, могли одержувати однакові можливості і шанси, а нерівність щоб ніколи не вкорінювалась» (Іващенко, 1998: 78–91).

Інтегрування гендерного підходу в національний освітній простір закріплюється чинною законодавчою базою, зокрема, Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей для жінок і чоловіків» (№ 2866 – IV від 8 вересня 2005 р.), де у розділі 5 статті 21 розкривається сутність гендерних ініціатив в освітній практиці таким чином: «Навчальні заклади забезпечують: рівні умови для жінок і чоловіків під час вступу до навчальних закладів, рівні умови оцінки знань; підготовку та видання підручників, навчальних посібників, вільних від стереотипних уявлень про роль жінки і чоловіка; виховання культури гендерної рівності, рівного розподілу професійних і сімейних обов'язків тощо» (Іващенко, 1998: 23–24).

І. Мунтян одним із перших в Україні запропонував інтегрувати гендерний підхід у професійну підготовку студентів закладів вищої освіти, зазначив, що «впровадження гендерного підходу потребує використання гендерного компонента змісту освіти, відповідних навчально-методичних засобів та комунікативних механізмів у поєднанні з професіоналізмом та майстерністю викладачів» (Самойленко, 2016: 458).

Інтеграція гендерного підходу в національну систему вищої освіти на сучасному етапі є вкрай необхідною, оскільки гендерна збалансованість в

українському суспільстві є одним із індикаторів його визнання як розвиненої держави, що стоїть перед європейським вибором. Тому, як абсолютно правомірно стверджує І. Мунтян, «уже зараз постає нагальна необхідність забезпечення гендерної рівності в нашому суспільстві, що вимагає нового світогляду, відповідно до якого стереотипне сприйняття жінок і чоловіків має бути замінено ідеєю розвитку їхнього особистісного потенціалу. Інтеграція гендерного підходу в сучасну вищу педагогічну освіту надасть реальну можливість майбутнім фахівцям сфери освітніх послуг через кваліфіковане розуміння його сутності з повагою ставитись як до рівноправного розкриття людиною свого особистісного потенціалу, так і до рівної можливості його реалізації, незалежно від статі» (Мунтян, 2004: 3).

На думку вченого, гендерний підхід, в основі якого лежить розуміння гендера як соціальної статі, тобто складного соціокультурного конструкта, що містить у своєму складі відмінності в ролях, поведінці, ментальних та емоційних характеристиках між чоловіками і жінками, конструйованих суспільством, ґрунтується на розгляді чоловічого й жіночого не як природою заданих, а саме як культурно конструйованих соціальних статусів, соціальні досягнення яких не зумовлені їхніми біологічними особливостями (Мунтян, 2004: 16).

Провідними завданнями гендерного підходу в умовах сучасного освітнього процесу О. Ільченко визначає такі: 1) гармонізацію статево-рольових відносин на основі егалітаризму і гендерної рівності; 2) розкриття й аналітичне осмислення наявних відмінностей у вихованні хлопців і дівчат, упередженості у змісті навчальних програм, пояснення гендерного дисбалансу в освіті загалом; 3) регулювання гендерної асиметрії навчально-виховного процесу, гальмування проявів сексизму і дискримінації, подолання найбільш жорстких гендерних стереотипів в освітній практиці; 4) корегування впливу середовища, розширення життєвого простору для розкриття та розвитку індивідуальних здібностей і задатків кожної особистості, можливостей її самореалізації; 5) створення комфортних умов для гендерної ідентифікації та ефективної соціалізації особистості; 6) формування внутрішньої культури індивіда, толерантного ставлення до партнерів протилежної статі, виховання гармонійних морально-етичних гендерних відносин; 7) реконструкцію гендерних стереотипів у навчанні, вивільнення мислення педагогів, батьків учнів від традиційних статево-рольових стандартів і гендерних упереджень; 8) створення

моделі гендерного виховання і здійснення педагогічного процесу на основі особистісно зорієнтованих стратегій гендерного виховання (Ільченко, 1998: 28).

Як засвідчив передовий педагогічний досвід вітчизняних закладів вищої освіти, розуміння сутності гендерного підходу як нової гуманістично зорієнтованої освітньої парадигми, що базується на визнанні цінності як чоловічої, так і жіночої особистості через подолання застарілих стереотипів у розумінні чоловічого та жіночого і надання широких можливостей для її самореалізації в усіх сферах життя та діяльності, сприяє посиленню гуманітарного складника не лише сучасної науки, але й вищої освіти. Інтеграція гендерного підходу може здійснюватися згідно з адміністративною або самодіяльною стратегією, досягаючи локального чи глобального масштабів. Причому послідовна інтеграція гендерного підходу в систему професійної підготовки студентів вищих педагогічних закладів закономірно призводить до інституалізації нового – гендерного компонента змісту вищої педагогічної освіти. Засвоєння останнього відкриває нові перспективи для усвідомлення кожним випускником та випускницею своїх потенційних можливостей і через це стає центром і рушійною силою розвитку їхньої особистості, її більш адекватного самовизначення щодо ролі та місця в суспільному виробництві, професійній кар'єрі і житті (Мутнян, 2004: 16–17).

Таким чином, гендерний підхід, на думку науковців, – це сутнісно новий, прогресивний напрям теоретичного пізнання та інтерпретації педагогічної дійсності, що передбачає насамперед «злам» традиційних стереотипів ієрархічності, дискримінації й асиметрії в навчально-виховному процесі. Як стверджує у цьому аспекті О. Ільченко, «новий механізм перетворення освітнього простору зорієнтований на формування гендерно чутливого, культурно-освітньо-виховного середовища, у якому з урахуванням гендерних особливостей кожного суб'єкта створені відповідні умови для гендерного виховання «моральності, розуму, волі» людини, формування гармонійної, емансипованої особистості з новим форматом егалітарного мислення, здатної до вільного самовизначення, максимальної самореалізації й повного самоствердження» (Ільченко, 1998: 28–29).

Інтегрувати гендерний підхід у професійну підготовку майбутніх соціальних працівників у закладах вищої освіти означає – спроектувати, методично забезпечити й реалізувати практично

всі елементи нової гуманістично зорієнтованої освітньої технології, мета якої – формування професійно важливих якостей особистості майбутніх спеціалістів як нового покоління фахівців, здатних успішно розв'язувати завдання гендерної соціалізації (Мутнян, 2004: 17), вирішувати різні соціальні потреби та проблеми окремих індивідів або груп людей із урахуванням їхньої гендерної приналежності.

Гендерний підхід в освіті є одним зі складників особистісно-орієнтованого підходу до навчання і виховання особистості, враховує її індивідуальні особливості відповідно до статі і припускає на основі цього вибір змісту, форм і методів навчання і виховання, створення розвивального освітнього середовища відповідно до її природного потенціалу (Самойленко, 2016: 460). Перевага гендерного підходу в процесі навчання порівняно з традиційними підходами полягає у наданні студентам можливості розвивати індивідуальні здібності й інтереси незалежно від належності до конкретної статі, протистояти негативним проявам гендерних стереотипів, сприяти розвитку гендерної чутливості, під якою Н. Самойленко розуміє «обізнаність студентів з гендерною тематикою, формування у них егалітарного мислення, оволодіння навичками роботи з людьми з урахуванням стратегій гендерної рівності, здатність реагувати на порушення гендерних принципів» (Самойленко, 2016: 461).

Висновки. Узагальнюючи усе вищесказане, констатуємо, що сьогодні основними напрямками діяльності закладів вищої освіти щодо підготовки майбутніх фахівців, в тому числі й соціальних працівників, на засадах гендерного підходу є перш за все безпосередня освітня діяльність, в процесі якої студентство отримує необхідний комплекс знань із загальноосвітніх предметів, що висвітлюють різні аспекти гендерних відносин, гендерних ролей тощо. Окрім того, варто запроваджувати в освітній процес спеціальні курси гендерного спрямування – це тренінги та інші активні форми навчальних занять, що забезпечують набуття майбутніми соціальними працівниками навичок гендерного аналізу, які беззаперечно є важливими для майбутньої професії.

Визначивши сутність питання підготовки майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності на засадах гендерного підходу, варто було б визначити зміст, форми та методи підготовки соціальних працівників до професійної діяльності на засадах гендерного підходу, що і становить перспективу подальших розвідок у цьому напрямі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богініч О. Л. Шляхи вдосконалення системи підготовки фахівців дошкільної освіти. *Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку*. 2008. № 1. URL: http://intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_emagazine_pedagogical_science_arhiv_pn_n1_2008_st_9/.
2. Івашенко О. Гендерна наукова перспектива: від світогляду до політики. *Соціологія теорія, методи, маркетинг*, 1998. № 6, с.78–91.
3. Ільченко О. Гендерний підхід як нова методологія наукових досліджень в галузі педагогіки: генеза розвитку. *Педагогічні науки. Збірник наукових праць*. Полтава, 2011. 23–30.
4. Кікінеджи О. М. Гендерна освіта у вищій школі: досвід і проблеми подальшої інституціоналізації. *Гендерна освіта – ресурс розвитку паритетної демократії: збірник матеріалів науково-практичної конференції*. Київ, 2011. С. 39–40.
5. Мунтян І. С. Гендерний підхід у професійній підготовці студентів вищих педагогічних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04, Одеса, 23.
6. Підлипняк І. Ю. Підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. Умань, 2013. № 44, с. 28–34.
7. Рогальська Н. В. Підготовка магістрів дошкільної освіти у контексті компетентнісного підходу. *Тendenції розвитку вищої освіти в Україні*. 2012. 1, с. 231–235.
8. Рябова Ю. М. Підготовка майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності в багатонаціональному середовищі : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Миколаїв, 2016. С. 238.
9. Савіцька В. В. Підготовка майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності на засадах праксеологічного підходу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. 2015. Рівне, с. 23.
10. Самойленко Н. І. Передумови виникнення гендерного підходу у педагогічній науці. *Молодий вчений*. 2016. № 6 (33). С. 458–461.
11. Чорна І. М., Чорний М. М. Професіографічний аналіз професійної діяльності соціального працівника. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Серія 12: Психологічні науки*. 2016. № 3(48), с. 62–68.

REFERENCES

1. Bohinich O. L. (2008) Shliakhy vdoskonalennia systemy pidhotovky fakhivtsiv doshkilnoi osvity [Ways of improving the system of training of preschool education specialists] *Pedagogy: history, theory, practice, trends. № 1*. Rezhym dostupu do zhurn. Retrieved from: http://intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_emagazine_pedagogical_science_arhiv_pn_n1_2008_st_9/ [in Ukrainian].
3. Ivashchenko O. (1998) Genderna naukova perspektyva: vid svitohliadu do polityky [Gender scientific perspective: from ideology to politics] *Sociology: theory, methods, marketing*, № 6, P. 78–91. [in Ukrainian].
4. Ilchenko O. (2011) Gendernyi pidkhd yak nova metodolohiia naukovykh doslidzhen v haluzi pedahohiky: heneza rozvytku [The Gender approach as a new methodology of scientific research in the field of pedagogy: the Genesis of development] *Pedagogical science. Collection of scientific works*, Poltava, P. 23–30. [in Ukrainian].
5. Kikinedzhi O. M. (2011) Genderna osvita u vyshchii shkoli: dosvid i problemy podalshoi instytutsionalizatsii [Gender education in higher school: experience and problems of further institutionalization] *Gender education – a resource of parity democracy development: proceedings of scientific-practical conference*, Kyiv, 39–40. [in Ukrainian].
6. Muntian I. S. (2004) Hendernyi pidkhd u profesiinii pidhotovtsi studentiv vyshchyykh pedahohichnykh zakladiv [The Gender approach in professional training of students of higher pedagogical institutions] (*DSc thesis abstract*), Odessa, 23 p. [in Ukrainian].
7. Pidlypniak I. Yu. (2013) Pidhotovka maibutnykh fakhivtsiv doshkilnoi osvity [Preparation of future specialists of preschool education] *Psychological and pedagogical problems of rural schools*, Uman, № 44, P. 28–34 [in Ukrainian].
8. Rohalska N. V. (2012) Pidhotovka mahistriv doshkilnoi osvity u konteksti kompetentnisnogo pidkhdou [Preparation of master of preschool education in the context of the competence approach] *Trends of higher education development in Ukraine*, 1, P. 231–235 [in Ukrainian].
9. Riabova Yu. M. (2016) Pidhotovka maibutnykh sotsialnykh pratsivnykiv do profesiinnoi diialnosti v bahatonatsionalnomu seredovyshchi [Preparing future social workers for professional activity in multinational environment] (*PhD thesis*), Mykolaiv, 238 p. [in Ukrainian].
10. Savitska V. V. (2015) Pidhotovka maibutnykh sotsialnykh pratsivnykiv do profesiinnoi diialnosti na zasadakh prakseolohichnogo pidkhdou [Preparing future social workers for professional activities on the basis of a praxeology approach] (*DSc thesis abstract*), Rivne, 23 p. [in Ukrainian].
11. Samoilenko N. I. (2016) Peredumovy vynyknennia henderneho pidkhdou u pedahohichnii nauksi [Background of gender approach in pedagogical science] *A young scientist*, № 6 (33), P. 458–461. [in Ukrainian].
12. Chorna I. M., Chornyi M. M. (2016) Profesiiohrafichnyi analiz profesiinnoi diialnosti sotsialnogo pratsivnyka [Professorate analysis of professional activity of social worker] *Scientific journal of National pedagogical University named after N. P. Dragomanov*, 12: Psychology № 3(48), P. 62–68. [in Ukrainian].